Cosmic och NLL, förskrivning till patient med skyddade personuppgifter eller skyddsbehov, rekommendation

Inledning

Förskrivning till patient med skyddsbehov kan oftast utföras enligt ordinarie rutiner. Men i vissa fall finns omständigheter som motiverar undantag från ordinarie rutiner. I detta dokument beskrivs vilka undantag som kan göras vid vilka omständigheter.

Det finns stora skillnader på de skyddsåtgärder som finns för patientens journalinformation och för patientens förskrivningsinformation.

Patientens journalinformation visas för vårdpersonal (i Cosmic/NPÖ) eller för patienten själv (1177 Journal). Enligt Patientdatalagen (2008:255) har patienten rätt att motsätta sig att uppgifter är tillgängliga för vårdpersonal vid annan vårdenhet eller vårdprocess. Mer information om spärrar i journalen, se *Cosmic spärrhantering, manual*.

Patientens förskrivningsinformation finns i Nationell läkemedelslista (NLL). NLL visas förutom i Cosmic också i Pascal samt i e-hälsomyndighetens (eHM) e-tjänster Läkemedelskollen (för patient) och Förskrivningskollen (för vårdpersonal). NLL visas också för apotekspersonal i apotekens expeditionssystem samt för patienten i apotekens e-handel. Enligt Lag om nationell läkemedelslista (2028:1212) har både patient och förskrivare möjlighet att dölja uppgifter om förskrivningar och dess uttag.

Skillnaden i regelverk gör att extra åtgärder kan krävas för att patientens information inte ska riskera att röjas via något av ovanstående system och e-tjänster.

Eftersom en skickad förskrivning omedelbart blir tillgänglig i NLL är det angeläget att den som förskriver redan innan förskrivningen görs tar ställning till om förskrivningen kan ske på patientens personnummer samt om förskrivningen snarast behöver spärras för vårdnadshavare.

Möjliga spärrar i NLL

Enligt lag om nationell läkemedelslista (2028:1212) har både patient och förskrivare möjlighet att dölja uppgifter om förskrivningar och dess uttag. Observera att en spärr av förskrivningen inte automatiskt ger en spärr av ordinationen i Cosmics läkemedelslista.

Spärrarna i NLL har inte någon koppling till Nationella spärrtjänsten. Det vill säga att det är helt separata spärrar som finns för NLL.

Det går att läsa mer om spärrar i material från eHM*, Utbildning för användare av Nationella läkemedelslistan/Nationella läkemedelslistan för hälso- och sjukvårdspersonal/spärrar*.

Patient kan dölja uppgifter av integritetsskäl - Integritetsspärr

NLL ger patienten (18 år eller äldre) möjlighet att integritetsspärra recept t.ex. via Läkemedelskollen eller genom att patienten skickar en blankett till EHM. Spärren gör att behörig hälso- och sjukvårdspersonal inte kan se förskrivningen. Spärren får endast brytas om patienten ger samtycke till detta eller vid så kallad nödåtkomst. Integritetsspärren försvinner endast helt om/när den tas bort av patienten via Läkemedelskollen eller genom patientens begäran till eHM. Användare med förskrivningsrätt ser om den spärrade informationen rör särskilda läkemedel (till exempel narkotikaklassade läkemedel) förskrivna under de senaste två åren, utan att patienten lämnar ett samtycke.

Om patienten önskar spärra sin information (för vården) så behöver patienten göra detta själv.
I första hand så gör patienten detta i Läkemedelskollen. Om patienten saknar möjlighet att använda Läkemedelskollen, kan patienten kontakta E-hälsomyndigheten på e-postadress registrator@ehalsomyndigheten.se för att begära att en uppgift i Nationella läkemedelslistan spärras, patienten kan också ringa 0771-766 200. Då skickas en blankett hem till patienten, som får fylla i och skicka tillbaka blanketten till E-hälsomyndigheten.

Förskrivare kan dölja uppgifter av sekretesskäl - Sekretesspärr

Om användare med förskrivningsrätt bedömer att patienten far illa genom att viss information om förskrivningar och dess uttag visas i NLL, kan dessa uppgifter av sekretesskäl spärras i NLL.

Det finns två olika sekretesspärrar:

- **Vårdnadshavarspärr** används för att skydda patienter under 18 år från att vårdnadshavare/ombud ska ta del av information om förskrivningar och dess uttag i NLL. Vårdnadshavarspärr kan skapas och hävas via NLL-fönstret i Cosmic av förskrivare och bör endast hävas av den förskrivare som har skapat spärren. Vid vårdnadhavarspärr visas inte förskrivningen eller dess uttag i Läkemedelskollen, på utskrifter från NLL eller i apotekens e-handelssystem. Tänk på att vårdnadshavare kan ta del av journaldokumentation inkl. ordinationer via Journalen på 1177 beroende på barnets ålder
- **Spärr av behandlingsorsak** gör att behandlingsorsaken inte visas i Läkemedelskollen. Även om behandlingsorsaken är spärrad i NLL kan patienten oftast se denna via 1177 Journal. Rekommendationen är därför att i de fall det är olämpligt att patienten tar del av behandlingsorsaken ska behandlingsorsaken inte anges i avsett fält i förskrivningen, utan istället anges

en annan lämplig text som behandlingsorsak (och behandlingsändamål). Tänk på att patienten kan ta del av övrig journaldokumentation via 1177 Journal.

Skyddade personuppgifter

Grundrekommendation är att e-recept med personnummer bör användas så långt som möjligt, se riktlinje *Hantering av patienter med skyddade personuppgifter inom hälso- och sjukvård*. Undantag är om t.ex. hot finns mot patienten inom vård/apotek eller om patienten inte har hunnit få sekretesskydd i folkbokföringen, se rutin *Cosmic, Patienter med skyddade personuppgifter, rutin*.

Skyddade personuppgifter i NLL innebär:

- Patientens namn och adress visas inte i Förskrivningskollen/Läkemedelskollen
- Vårdnadshavare till barn med skyddade personuppgifter får inte åtkomst till NLL via läkemedelskollen eller apotekens e-handel
- Vårdpersonal får inte se platsröjande uppgifter t.ex. förskrivande enhet när de tittar i NLL

Mer information finns på eHMs sida *Personer med skyddade personuppgifter*

Försegling av NLL (ny funktion, införs 2026-06-04)

Funktionen vänder sig till patienter som exempel:

- inte har möjlighet att skydda sina egna uppgifter från obehörig direktåtkomst
- tvingas eller känner sig tvingade att visa upp information eller göra en utskrift
- av olika anledningar inte har kontroll över sin egen e-legitimation
- är över 18 år

Att försegla sin egen åtkomst innebär att patienten:

- inte ser sin receptinformation i Läkemedelskollen
- inte har enkel tillgång till sin receptinformation
- inte kan göra utskrifter, varken via Läkemedelskollen eller på ett fysiskt apotek
- kan begära ett registerutdrag via E-hälsomyndigheten men det är viss handläggningstid
- inte kan nyttja ett nätapotekför att hämta ut läkemedel på recept
- måste gå till fysiskt apotek för att hämta ut läkemedel på recept
- vård- och apotekspersonal fortfarande ser all information men vet inte om att patienten har förseglat sin egen åtkomst

Patienten förseglar sin åtkomst:

- genom att logga in i Läkemedelskollen med e-legitimation och dölja receptinformation
- eller - ringa E-hälsomyndighetens Servicedesk på tfn 0771-762 00

- Vid kontakt med E-hälsomyndighetens Servicedesk säkerställs personens identitet innan en försegling permanentas
- Observera att vårdpersonal inte kan försegla åt patienten.

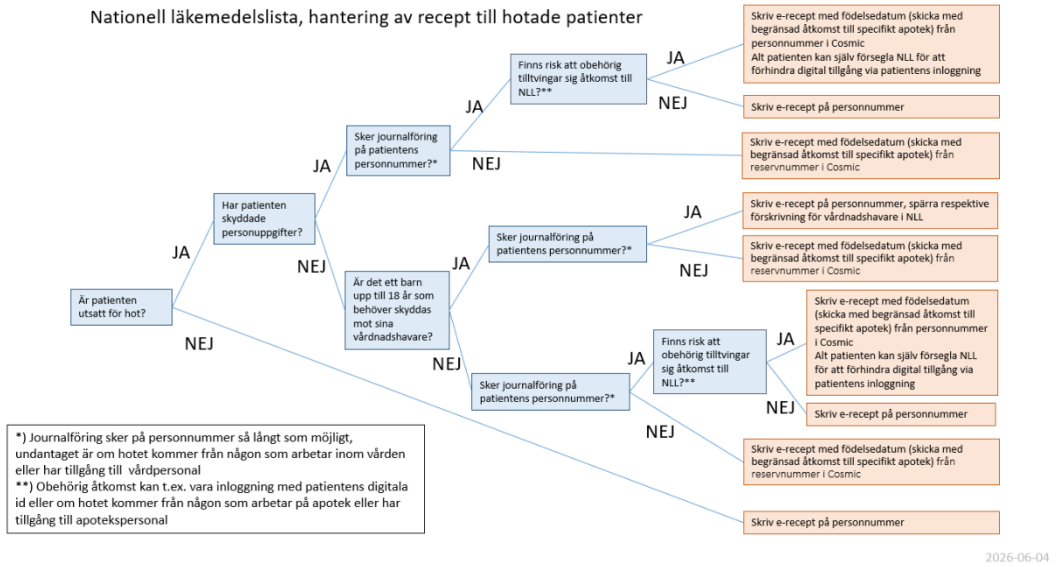
Patienter häver sin försegling:

- Patienten måste kontakta E-hälsomyndighetens Servicedesk på tfn 0771-762 00
- Vid kontakt med E-hälsomyndighetens Servicedesk säkerställs personens identitet innan en försegling kan hävas
- Att häva en försegling tar viss handläggningstid
- Observera att det inte går att häva en försegling via Läkemedelskollen

Flödesschema

Flödesschema över vilka åtgärder som rekommenderas i Nationell läkemedelslista, det vill säga vid förskrivning, i olika situationer. Utgår från förskrivningar från Cosmic.

Förutsättningen är kännedom om patientens hotbild och varifrån hotet kommer, utifrån det kan undantag från ordinarie rutiner övervägas.

Exempel på patientfall

Barn upp till 18 år

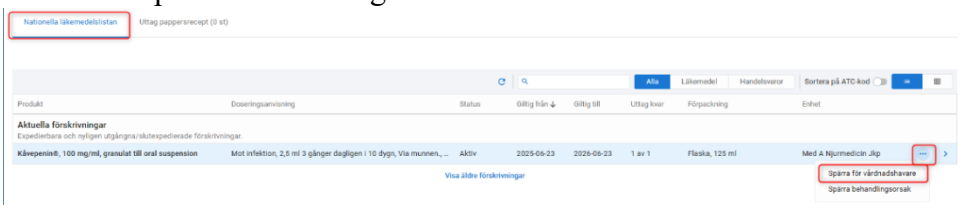
Om något av nedanstående stämmer in på patientens situation:

- Patienten är minderårig och lever under hot från en eller flera vårdnadshavare.
- Patienten har en eller flera vårdnadshavare blockerade i 1177 e-tjänster (borttag av direktåtkomst för vårdnadshavare).

- Patientens förskrivningar får inte synas när vårdnadshavare eller patienten själv tittar i Läkemedelskollen eller apotekens e-handel.

Åtgärder:

- I Cosmic: Spärra förskrivningen för vårdnadshavare via NLL.

  Förskrivningen döljs för samtliga vårdnadshavare, ombud och patienten själv. I vissa fall kan vårdnadshavare se sitt barns förskrivningar i apotekens e-handel efter att barnet fyllt 13 år därför är det viktigt att spärra barnets förskrivningar upp till 18 års ålder. På så vis skyddas barnets uppgifter om vårdnadshavaren har tillgång till barnets e-legitimation eller loggar in i apotekens e-handel och vid utskrift på apotek.
    - **Observera**: Spärren döljer endast denna förskrivning. En ny spärr behöver sättas vid förnyande av förskrivning samt vid nyförskrivning från Cosmic.
- Blockera vårdnadshavares tillgång till barnets journal och e-tjänster på 1177.se. Se rutin *1177 journal och 1177 e-tjänster, blockera vårdnadshavare vid blockering.*

Särskilt skyddsbehov

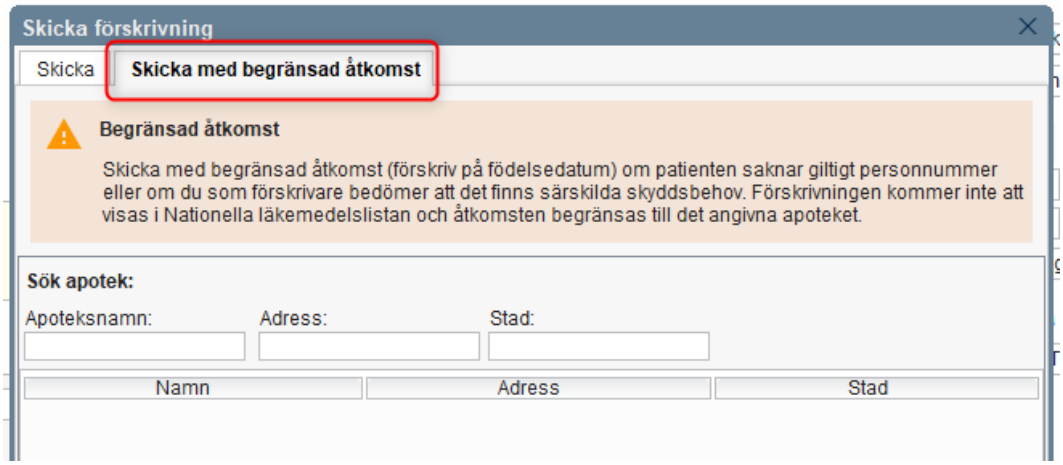
Om något av nedanstående stämmer in på patientens situation:

- Patienten är utsatt för våld i nära relation
- Risk finns att obehörig tilltvingar sig åtkomst till patientens 1177 journal
- Försegling är gjord i 1177 Journal
- Låsning av 1177 e-tjänster har utförts
- Spärrar är lagda för sammanhållen journalföring
- Patientens förskrivningar får inte synas när patienten själv tittar i Läkemedelskollen eller apotekens e-handel

Åtgärder:

- Patienten kan själv försegla NLL. Detta gör patienten i Läkemedelskollen eller genom att kontakta e-Hälsomyndigheten. Se information *Cosmic och NLL, förskrivning till patient med skyddade personuppgifter eller skyddsbehov, rekommendation.* Om försegling inte är ett bra alternativ för denna patient kan förskrivningar göras på födelsedatum.

- I Cosmic: Förskriv e-recept på födelsedatum (åååå-mm-dd), via fliken *Skicka med begränsad åtkomst* i fönstret *Skicka förskrivning* i Utkorg.

  - Kom överens med patienten om vilket apotek som förskrivningen ska skickas till.
  - Tänk på att pappersrecept med hela personnumret inte kan användas i dessa fall, eftersom apoteket måste registrera förskrivningar med personnummer i NLL.
- Försegla 1177-journal, se rutin *1177 journal, försegla invånarens journal, rutin*.

Patienten är utsatt för hot från någon med tillgång till vård eller apotek eller om patienten inte har hunnit få sekretesskydd i folkbokföringen

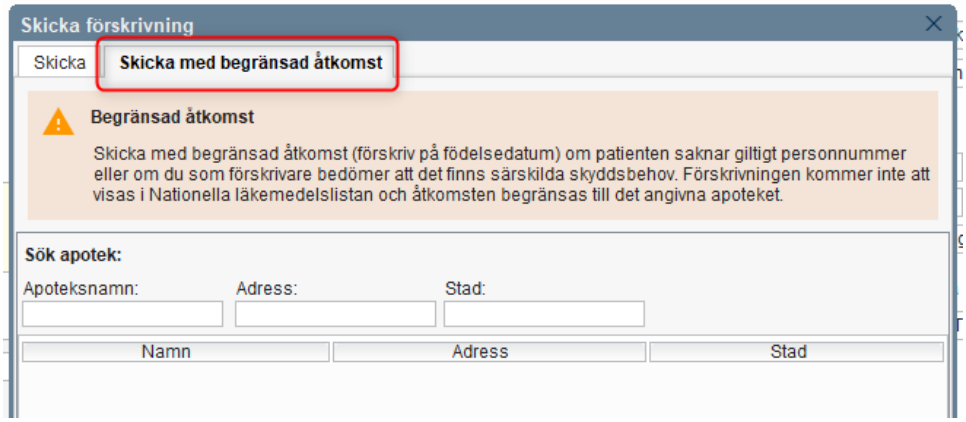
Om något av nedanstående stämmer in på patientens situation:

- Patienten (kan även gälla barn) är utsatt av hot från någon som arbetar inom vård/apotek eller som har tillgång till vård/apotekspersonal
- Patientens journalföring sker inte på personnummer utan på ett reservnummer
- Spärrar är lagda för sammanhållen journalföring
- Försegling har lagts i 1177 Journal
- Låsning av 1177 e-tjänster har utförts
- Patientens förskrivningar får inte synas när patienten själv tittar i Läkemedelskollen eller apotekens e-handel

Åtgärder:

- **I Cosmic**: Förskriv e-recept på födelsedatum (åååå-mm-dd), via fliken *Skicka med begränsad åtkomst* i fönstret *Skicka förskrivning* i Utkorg. (För ett

reservnummer är det endast denna flik som är möjlig att använda)

  - Kom överens med patienten om vilket apotek som förskrivningen ska skickas till.
  - Tänk på att pappersrecept med hela personnumret inte kan användas i dessa fall, eftersom apoteket måste registrera förskrivningar med personnummer i NLL.
- Försegla 1177-journal, se rutin *1177 journal, försegla invånarens journal, rutin*

Patienten önskar dölja

Om något av nedanstående stämmer in på patientens situation:

- Patienten önskar dölja förskrivningen för vårdpersonal
- Patienten har begärt spärr för sammanhållen journalföring (Cosmic och NPÖ) på förskrivande vårdenhet/vårdgivare

Åtgärder:

- Patienten sätter själv spärr på respektive förskrivning som patienten önskar dölja i NLL. I första hand så gör patienten detta i Läkemedelskollen. Om patienten saknar möjlighet att använda Läkemedelskollen, kan patienten kontakta E-hälsomyndigheten på e-postadress registrator@ehalsomyndigheten.se för att begära att en uppgift i Nationella läkemedelslistan spärras, patienten kan också ringa 0771-766 200. Då skickas en blankett hem till patienten, som får fylla i och skicka tillbaka blanketten till E-hälsomyndigheten.
  - Tänk på att spärren som visas i Cosmics läkemedelslista (samt NPÖ) döljer information utifrån vårdenhet men spärren i NLL gäller per förskrivning, d.v.s. olika information kan i vissa fall visas för samma läkemedel och för samma vårdpersonal beroende på om vårdpersonalen tittar i Cosmics läkemedelslista/NPÖ eller NLL.
- Patienten begär själv spärr av sammanhållen journalföring (Cosmic och NPÖ) via kontaktcenter, se *Spärr journal i Cosmic och nationell patientöversikt*

Referenser

Lag om nationell läkemedelslista:
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181212-om-nationell-lakemedelslista_sfs-2018-1212/

Utbildning för användare av Nationella läkemedelslistan/Nationella läkemedelslistan för hälso- och sjukvårdspersonal/spärrar: https://samarbetsyta.ehalsomyndigheten.se/utbildningavNLL/nationella-laekemedelslistan-foer-haelso-och-sjukvardspersonal/spaerrar

Regelverk och rutiner för vårdpersonal i 1177 journalen samt e-tjänster: https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/administration/e-tjanster/1177-journalen/?accordionAnchor=173246

Cosmic, Patienter med skyddade personuppgifter, rutin: https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/dokument/evo/774a2029-8a62-41fc-8932-8a59875ba076?pageId=109653&blockId=140154

Hantering av patienter med skyddade personuppgifter inom hälso- och sjukvården: https://intranat.rjl.se/Dokument/Evo/a6c90e82-176a-40f0-94f8-eb42627595cb

Cosmic spärrhantering, manual https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/dokument/evo/ff47d410-6e5a-4b7f-8011-4c1370dff28a?pageId=109653

1177 journal och 1177 e-tjänster, blockera vårdnadshavare: https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/dokument/evo/e107063f-4c5f-40b2-ab02-401a05c61a8c?pageId=144361

1177 journal, försegla invånarens journal, rutin https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/dokument/evo/c9aacbbf-971e-4ad2-aa42-274a67fc74b3?pageId=144361&blockId=186247

Spärra journal i Cosmic och nationell patientöversikt (på patientens initiativ): https://folkhalsaochsjukvard.rjl.se/administration/cosmic/cosmic---moduler-i-cosmic/sparra-journal-i-cosmic-och-nationell-patientoversikt

Rekommendation: Skyddade personuppgifter vid receptförskrivning (SKR) https://skr.se/halsaochsjukvard/personuppgifterinomhalsoochsjukvarden.7650.html

Personer med skyddade personuppgifter (eHM): https://www.ehalsomyndigheten.se/om-oss/behandling-av-personuppgifter/personer-med-skyddade-personuppgifter/